

opdat, zelfs indien men verbannen wordt, men niet heengaat dan met krijgsmanseer en behalend, in de nederlaag, een wezenlijke overwinning; nadat men de kwestie waarom het gaat in het volle licht heeft geplaatst, nadat men de massa gewaarschuwd en voorgelicht heeft, nadat men in de gevestigde Kerk groot geworden is en aldus een van die gezamenlijke terugtochten (*retraites collectives*) heeft voorbereid, die, zoals M. de Gasparin zeide, de instellingen en de vlag meenemen.

Men moet in de Kerk blijven, maar om er te strijden. De strijd moet gevoerd worden niet onverstandig en overhaast, maar in een geest van energie en onbuigzaamheid; zonder compromis, zonder ophouden, totdat het doel is bereikt en de Kerk de overwinning heeft behaald, hetzij dat zij zich reorganiseert op haar onbeweeglijken grondslag, hetzij dat ze, zwichtend voor onrecht en overmacht, zich losmaakt van dan leugenachtige vormen, om weer te verschijnen vrij en onafhankelijk met nieuwe levenskracht. Adolphe Monod citeerend, gaat Groen verder: „Van tweeën één: men zal zachtken en onweerstaanbaar een organisatie tot stand brengen, die, geboren uit het leven, zich precies aan de behoeften en den aard van het leven zal aanpassen, of wel, indien het kwaad ongeneeslijk is, men zal zich in de Kerk onmogelijk maken en zich eruit laten drijven; want overwinnend of onverdragelijk — dat is het glorieuze alternatief van het christelijke leven in den boezem der Kerk.”⁶⁾

Vanuit deze opvatting van Groen van Prinsterer is te verstaan zijn oordeel over de Afscheiding van 1834. Groen heeft die steeds afgekeurd. Ze was z.i. ongeoorloofd, ontijdig, overijld, voorbarig, praematuur.⁷⁾ De strijd was toen nog niet gevoerd, de overtuiging niet algemeen gewekt, de concentratie van heel de kerkelijke ellende in een concreet punt niet geschied. De Afscheidenen waren een „afgedwaald gedeelte, eene, indien ik het dus uitdrukken mag, voorbarig en op verkeerd terrein handgemeen geraakte voorhoede der Gereformeerde gezindheid.”⁸⁾

Maar in 1861 en 1868 is naar Groen's overtuiging de toestand anders. Door Zaalberg's gedrag was diepe verantwoordelijkheid gewekt. De onverenigbaarheid van leeraarsambt en leerverguing was evident. Als de Kerkeraad van Den Haag toen verklaard had den lasteraar van den Christus niet op den kansel te zullen toelaten en dat had volgehouden, desnoods tegen alle synodale bevelen in, dan zou iedereen gevoeld hebben: dat is regt. En ware afscheiding dan gekomen: Groen zou ze hebben aanvaard! „De Kerkeraad, dit erken ik gaarne, mag m.i. Dr Zaalberg nimmer weder toelaten als predikant, zelfs niet, al zou van een non possumus ontslag en scheiding het gevolg zijn.”⁹⁾

In die jaren dringt Groen er bij zijn geloofsgenooten sterk op aan zich niet individueel af te scheiden. In zulk een crisistijd zou afscheiding in hooge mate praematuur zijn. Juist de zaalberg-sche kwestie wordt, zodra ze goed gesteld is, „een onwaardebaar steunpunt ter concentratie van het weerstandsvermogen eener, Gode zij dank! nog niet ten eenemale uitgedoofde Kerk.”¹⁰⁾

Al hoopde Groen dus op een gemeenschappelijke actie, een daad der geloovigen toen Christus in de kerk zoo gruwelijk werd gehoord, nooit koesterde hij den waan, dat alle geloovigen zich zouden opmaken tot kerkherstel, zich als één man scharend om Groen en zijn vrienden.

Dr Bronsveld wilde alleen dan, wanneer alle belijders van het Evangelie zich solidair verklaarden, het dilemma stellen: of wij, of de modernen eruit. Dan zou hij den Kerkeraad van 's Gravenhage durven aanmoedigen om een uitzetting van Dr Zaalberg uit te lokken. Dan zou hij een scheiding niet vreezen. Maar die tijd was z.i. nog niet gekomen.

„Nee voorwaar — zoo antwoordt Groen — die tijd is nog niet gekomen. Doch ik voeg er bij: Die tijd zal nimmer komen.

Nooit is er tot kerkherstel, in tijden gelijk wij thans beleven, iets wezenlijks verricht door hen die gewacht hebben totdat al de belijders van het evangelie, als een eenig man zich solidair verklaarden en uitriepen: „Nun mit Gott wir wollen's wagen”.

Kerkherstel is voorbereid of tot stand gekomen, ook door één enkel man, die, in den geest der martelaren, in den geest van een Huss of van een Luther, uit pligbesef, zeide of dacht: „Ik kan niet anders, al zou ik alleen staan; en ook aldus sta ik niet alleen, want de Heer is met mij, en, ook in het bezwijken, overwin ik!”¹¹⁾

In die dagen van groote spanning wijst Groen op Thomas Chalmers, den leider van de scheiding van 1843, waaruit de groote Vrije Schotsche Kerk ontstond. Chalmers bedoelde ook geen af-

scheiding. Bedachtzaam en onversaagd handelend beschouwde hij die als laatste redmiddel. „Hij was voor verbrokkeling beducht; daarom heeft hij aangespoord, niet tot uitwijken, maar tot een strijd, die, door eensgezindheid en samenwerking, ook toen scheiding onvermijdelijk werd, verbrokkeling voorkwam. En waardoor verkreeg men eene zoo treffelijke uitkomst? Omdat, toen de onafhankelijkheid der kerk in geestelijke zaken aangerand werd, het feit, in ééne Gemeente (buiten 's lands nauwelijks bij name bekend) van Staatswege gepleegd als beslissend voor de gansche Kerk, het sein gaf van eendragtig verzet.

Het voorbeeld van dezen even genialen als godvruchtigen leidsman geeft ons Nederlanders tweeërlei les. Niet aan scheiden te denken, eer door een strijd van den echten stempel, eer door eensgezindheid en beleidvol moedbetoon, in de Kerk zelve reeds eene herlevende Kerk, als zelfstandig geheel en rijpe vrucht, gevormd zij. Voorts, even gelijk in Schotland, den strijd zám te trekken op het punt, waar, om de onmiskenbaarheid van het regt, of de zege behaald, of, door ralliement der geestverwanten, zelfs in de nederlaag, een soort van zegepraal bereid wordt.”¹²⁾

We zijn nu aan het eind van onze teekening van Groen's kerkelijke idealen en kerkelijke worsteling.

En onze conclusie kan geen andere zijn dan deze: Groen heeft met steeds groeiende klaarheid van inzicht en al grooter wordende beslistheid gestreden voor een vrije Kerk.

Vrij — d.w.z. volkomen onafhankelijk van den Staat.

Vrij — d.w.z. bevrijd van een met haar wezen strijdige en haar leven verwoestende bestuursorganisatie.

Vrij — d.w.z. volkomen afhankelijk van haar Hoofd en Koning Jezus Christus.

Groen zocht die vrije Kerk voor alles door vrijmaking van de bestaande Kerk of — zoo dat niet mogelijk was — door Afscheiding van het Genootschap.

Op hoogen leeftijd — hij was toen meer dan 72 jaar oud — schreef Groen deze profetische woorden: „Indien de Christenen de Scheiding van Staat en Kerk aanvaarden in christelijk-historischen zin. Indien de Kerk van dikwerf schadelijken band losgemaakt, indien deze zelfstandige Kerk, in het besef van roeping en kracht, den onzijdigen Staat, door evangeliserende pligbetrachting, met eigen levensbeginsel bezielt... dan gaat de vrije Kerk in den vrijen Staat eene heilrijke, eene heerlijke toekomst te gemoet.”¹³⁾

H.

C. V.

12) Bijdrage enz., p. 97.

13) Ned. Ged., V, p. 367/8. Groen van Prinsterer geeft deze woorden als parafrase van enkele uitspraken van Dr Fabri, dien hij met instemming citeert.

Van groot belang voor de kennis van Groen's kerkelijken strijd is ook, dat hij zonder één enkele uitzondering, zoowel in zijn publieke geschriften als in zijn correspondentie altijd met Kuiper's felle kerkelijke actie instemt! Met Kuiper, den man van de vrije kerk! En dat terwijl Groen zeker door vrienden gewezen werd op het „gevaarlijke” van Kuiper's aangeeren.

Van Toorenbergen schreef b.v. aan Groen (22 Oct. 1868): „Kuiper voert een theorie van kerkregering in zijn schild, die onze Gereformeerde Kerk in haar hartader kwetsen”. Zie: A.R. Staatkunde, 1e maand, tijdschrift, 1e kwart, 1932, pag. 97. Door zulke waarschuwingen krijgt de steun, dien Groen aan Kuiper bood, te meer relief.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

Rationalisatie en Mechanisatie.

V.

In het vorige artikel werd betoogd, dat o.i. één der consequenties van voortgaande mechanisatie of krachtige opvoering van het arbeidstempo (gepaard gaande met verdere arbeidsverdeling) of toepassing van het ploegenstelsel is.

Een leerzaam voorbeeld in dit verband is de geschiedenis met de kalkzandsteenfabriek „Arnoud” te Hillegom, directeur A. H. Baron van Hardenbroek.

De leiding zag kans loonend te produceeren, wanneer de technische installaties geheel vernieuwd werden. (Een goed voorbeeld van de stelling, dat door mechanisatie de productiekosten sterk verlaagd (kunnen) worden; dat was hier inderdaad het geval). Alvorens echter tot deze aanzienlijke investering (totaal 1.35 miljoen!) over te gaan, wilde zij zekerheid hebben, dat het tweeploegenstelsel ingevoerd mocht worden. Want zonder dezen maatregel zouden de nieuwe installaties niet kunnen renderen. De toenmalige minister van Sociale Zaken, minister Verschuur, gaf de verlangde zekerheid (23 Dec. 1929). (Eigenlijk stimuleerde deze bewindsman zelfs de fabriek tot de invoering van het tweeploegenstelsel. Zij vroeg namelijk eerst (alvorens tot vernieuwing over te gaan) „overuren”, en verkreeg tot antwoord, dat

zij voor een reorganisatie moest zorgen om tot dat stelsel te geraken.)

Minister Romme maakte echter, verleden jaar, die toezegging ongedaan. ZExc. verbood het werken in ploegen. De fabriek trok zich daar echter niets van aan, en ging voort met de gevolgde werkwijze toe te passen. Het gevolg was proces-verbaal wegens overtreding der arbeidswet. De zaak werd eerst voor het kantongerecht, daarna voor de rechtbank te Haarlem behandeld.

Bij die behandeling nu verklaarden alle deskundigen, ook de als getuige opgeroepen ambtenaren van het departement van „Sociale Zaken”, waaronder de directeur-generaal van Arbeid, dat het effect van de vernieuwing der apparatuur zou worden teniet gedaan, wanneer de fabriek slechts met één ploeg mocht werken. Zelfs de Minister had dit, in een schrijven aan den Minister van Justitie, toegestemd. „Nu is er met name één fabriek”, luidt het, — de „Arnoud” te Hillegom, die sinds 1929 zoo geheel op twee ploegen is ingesteld, dat zij bij het werken met één ploeg onmogelijk loonend kan produceeren”. De fabriek zou in dat geval, ondanks haar voortreffelijke installaties, ondanks de toegepaste rationalisatie — neen, tengevolge van deze rationalisatie, die zooveel kapitaal had gekost, met verlies moeten werken, en op den duur haar deuren sluiten.

De rechtbank te Haarlem oordeelde dit feit van zooveel belang, dat zij mede daarom, beklagde ontsloeg van rechtsvervolging. Zij achtte de nadelige gevolgen van de overtreding der wet van geringere beteekenis, dan die der handhaving!

Dit voorbeeld „spreekt” inderdaad „boekdeelen”. Het laat ons overduidelijk zien, dat bepaalde (economisch nuttige) rationalisaties gepaard gaan met de toepassing van maatregelen op het terrein der arbeidsorganisatie, die voor het persoonlijk en het gezinsleven nadeelig zijn, die „ethisch” niet verantwoord kunnen worden.

Al verzacht de leiding de gevolgen zooveel mogelijk (zoals die der hier genoemde fabriek), het kwaad blijft.

In plaatsen, waar slechts weinig arbeiders in ploegen werken, worden de bezwaren dikwijls door de omgeving niet opgemerkt. Waar, zoals in Twentsche steden, een groot gedeelte der arbeidende bevolking in den zeer vroegen morgen moet beginnen, of des avonds laat pas zijn werk beëindigt, kennen velen den nood door zulk een toestand gewekt. En daar kan een ieder ook iets leeren omtrent de gevolgen van het arbeidstempo aan den loopenden band. De verhoogde arbeidsintensiteit wekt spanningen, die het leven geweld aandoen.

Zoowel het ploegenstelsel als de opvoering van het arbeidstempo en het systeem van loon naar prestatie (veel te zachte uitdrukking voor loonberekeningen, die dikwijls toegepast worden) zijn directe consequenties van de mechanisatie in de bedrijven. Kostprijsverlaging is in den regel alleen slechts dan mogelijk, wanneer de machines de werkkraft der arbeiders uitbuiten. Laten we hier geen zachtere woorden gebruiken.

Ook de ondernemers lijden onder dezen toestand. De techniek oefent door haar excessieven groei een zwaren druk op het gansche bedrijfsleven uit. En het meest tragische is, dat in verschillende industrieën dikwijls geen andere redding mogelijk schijnt dan de toepassing der hier genoemde maatregelen. Het gaat dan heusch niet om het behalen van groote winsten.

Met opzet zeggen we hier „schijnt”. Want vergeten we niet, dat, zoo het kapitaal aanwezig is of zich beschikbaar stelt, de mechanisatie met al haar noodzakelijke gevolgen, ook de gemakkelijkste vorm van rationalisatie is.

Kostprijsverlaging? Zeker! Maar zoo eenvoudig is het rekensommetje niet. Want op de debetbladzijde der kostenrekening staan de posten der volksgezondheid. En zooveel andere. Waarom worden die in de beschouwingen dikwijls genegeerd? Niet de invloed op den prijs van één soort goederen (die goedkooper gemaakt en gekocht kunnen worden), noch de directe verlaging, bepalen tenslotte het effect der „rationalisatie”. Ook kan het resultaat daarvan niet in een korten tijd gemeten worden. Daarvoor is een langere periode noodig.

Een der principiële verdedigers der rationalisatie-theorieën: Dr Goijko Grdijic (de naam is goed gedrukt!) schrijft hieromtrent in zijn voortreffelijk boekje: „Rationalisierung, Arbeitslosigkeit, und Arbeitszeitverkürzung”, de volgende merkwaardige woorden:

„Een gunstig uitvallende berekening binnen een bepaalde onderneming kan mogelijk het beste bewijs van de goede kansen voor de richtige uitwerking der rationalisatie in het economische leven zijn, zij mag echter juist daarom geen andere waardeering hebben, dan die er aan gegeven is” (gunstig voor de onderneming), „omdat het aankomt op de levenskracht der gansche samenleving, welke ontwikkeling door de rationalisatie bevorderd moet worden.”

Deze vurige verdediger der compensatietheorieën erkent volmondig, dat de calculaties van één onderneming hem niets zeggen. Het oordeel over de

mitwerking kwestie-probleem lief en

Inderdaad deze schri

Voorals dikwijls en der ge alleen daa veroordee bliken, c omdat de zelf aang teit afnee beteekent.

Men n hier ver keerd. D haar mac „Discipels zeer te la heeft zegen geringen. woordige ben voor economi

Nauwke der mecl noodzake de bases, Vooral een belan doel der in de teg een vervu mensch p

Schepper, maar uitit zucht, van een prod van die b zwakken

En nu bouw”, de cipiëele a ling”, dat een gave tusschen wil”, dat lengde lig ook al zie van natu derne pri daarmede productie weg in g ding, me

En wan tempo; d scherpe l loon en e hij ons, worden c de voortge mag dat Dat alles mensch y lingen toe de kwakk vogeltjes waarmee dood”.

Nu is l uitvoorig De hoo volgen va nen, met daad groc spanning heeft tot leven van

De ged dat hij zij heeft, beh Zij eischt zij dwing salie; zij onzer da

Wat is Dat hij edelt, dat plants gee leiden tot

Merken is? Hela streven, slechts de en bekoni zij bestem zichtbaar.

Want t beteekent van den i het Gods de ontwi persoonlijk natuur.

6) Le parti anti-révolutionnaire et confessionnel, p. 14/15.

7) Zie b.v.: Aan de Herv. Gem., p. 76/7; Het Regt enz., p. 128, 132; Kerkgem. Overleg, p. 96, 100; Ned. Ged., III, 159; V, 292.

8) De maatregelen tegen de Afscheidenen enz., p. 44.

9) Bijdrage enz., p. 52.

10) Bijdrage enz., p. 96.

11) Bijdrage enz., p. 54.